

Pókbangó (*Ophrys sphegodes* MILL.) a Nagy-Egeden (előzetes közlemény)

KARÁSZ Imre
Eger, Ho Si Minh Tanárképző Főiskola

Rövid közlemények

A Bükki Nemzeti Park fokozottan védett területeinek kutatása során az utóbbi években több növényfaj újabb lelőhelyére derült fény /pl. ORBÁN 1980, SUBA-KARÁSZ-TAKÁCS 1982, BAKALÁRNÉ et al. 1983/. Újdonságokkal azonban nemcsak a fenti területek, hanem a Bükk hegység egyéb részei is szolgálhatnak. 1981. május 14.-én főiskolai hallgatókkal kirándultunk az Eger mellett emelkedő Nagyeged hegyre és a pókbangó *Ophrys sphegodes*/ néhány virágzó példányára bukkantunk.

Hazánkban a bangók öt faja él. Közülük a pókbangó a leggyakoribb. SOÓ /1959, 1973/ még számos lelőhelyét említi /Eger, Naszály, Budai-hg, Bakony, Balaton-vidék, Sopron, Kőszegi hg., Bakonyalja, É-Zala-Tolna, Kisalföld, Duna völgye, Duna-Tisza köze/.

E termőhelyek egy részéről /pl. Sopron, Budai hg, Bakony és valószínűen a Kőszegi hg/ napjainkra már eltűnt /CSAPODY, 1982/. Gyakorinak csak a Duna-Tisza közén tekinthető, de az intenzív rét- és legelőgazdálkodás ott is egyrészt felszámolja a néhány évtizeddel ezelőtt még viruló populációit. Ezért fokozottan védett növényfajjává nyilvánították.

Az Északi-Középhegységben egyetlen lelőhelyét a Kiseget emliti az irodalom, ahol VRABÉLYI fedezte fel és gyűjtötte be /VRABÉLYI ap. KERN, 489, ap. SOÓ Rev. 143, Mátra 15 exs!/. A Kiseget az elmúlt években több alkalommal bejártuk, de populációját nem leltük meg.

A pókbangó síksági-dombvidéki növény, szubmediterrán /közép-európai/ flóraelem. Elsősorban nedves mocsárrétek, láprétek, nedves buckaközök mészkedvelő faja, esetenként azonban zárt mészködelomit sziklagyepekben is megjelenik. A Nagyegeden DNY-i expozícióban a P jelzésű turistaút közvetlen közelében cserszömörccés molyhostölgy-bokorerdő társulás *Festucetum sulcatae* fragmentumban él. Populációjának egyedszámváltozását, a meddő és virágos egyedek arányának alakulását megtalálása óta évenként felmérjük, eredményeinkről a közeljövőben egy részletesebb közleményben számolunk be.

IRODALOM

- BAKALÁR, S-né - ORBÁN, S. - SUBA, J. - TAKÁCS B. /1983/: A *Cypripedium colceolus* L. feltárt termőhelyei a Bükk hegységben és környékén. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 8: 77-92.
- CSAPODY, I. /1982/ Védett növényeink. Gondolat Kiadó Bp. p. 282-283.
- ORBÁN, S. /1980/: Adatok a Bükki Nemzeti Park /BNP/ mohafldrájához. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 6: 71-72.
- SUBA, J. - KARÁSZ, I. - TAKÁCS, B. /1982/: Újabb florisztikai adatok a Bükk hegységből. Abstracta Botanica VII: 53-58.
- SOÓ, R. /1959/: *Ophrys* - Studies. Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 5: 437-471.
- SOÓ, R. /1973/: A magyar flóra és vegetáció rendszertani növényföldrajzi kézikönyve V. Akadémiai Kiadó, Bp.

A hullők preparálásának új módszere

SZAKOLCZAY Robert
Budapest

Az ismertetésre kerülő preparálási módszert egy, a tulajdonomban lévő, sérülés miatt elpusztult, 140 cm hosszú királypiton /Phyton regius/ példányon dolgoztam ki.

Preparálásánál Dr. FEHÉR György: Állatpreparátumok készítése című könyvét vettem alapul. Az említett munka "egész hullák mumifikálása" c. fejezetből SCHMIDT Josifow módszerét követtem az utolsó, tartósítási-konzerválási fázist megváltoztatva, ugyanis a módszerben leírt gualtériaolaj /hatóanyaga: metyl-salicylicum/ a kereskedelemben nem kapható. A szerzők az eredeti eljárást emlős-állatokon végezték, hullőkön nem alkalmazták, illetve nem javasolták.

MÓDSZER

10 %-os formalinoldattal injiciáltam az állatot a száján és a végbelén keresztül. A merevedés előtt, a megfelelő testtartás kialakítása után a kígyót 10 %-os formalinoldatba helyeztem. A fixálófolyadékban a preparátum 2 hónapig maradt. Ezt követően 4 napig vízben áztattam, majd 30-90 %-os alkoholos sorozatban víztelenítettem /az alkohol sorozat minden fázisában 14 napot maradt a preparátum/. Az alkoholos víztelenítés után a kígyó 14 napra benzolba került.

Az utolsó fázisként, a már említett gualtériaolaj hiányában olyan tartósítószer alkalmaztam, amely hasonlóan jó erjedésgátló és baktériumölő hatással rendelkezik, sőt igen jó az avasodásgátló hatása is. Ez a tartósítószer a kozmetikai iparban jól ismert Nipagin M /metilészter/, melyet emulziók, nyálkák, pektin, tragant, zselatin, agar-agar stb. készítéséhez alkalmaznak. A preparátumot 4 hétig a Nipagin M 0,3 %-os glicerines oldatában áztattam /glicerinen melegben oldódik/. Ezt követően 2 hétig levegőn szárítottam, míg az olajkiválás megszűnt.

A MÓDSZER JELLEMZŐI

A színezet alig észrevehetően tompul, újrafestést nem igényel. A preparátum eredeti formáját megtartja, zsugorodása minimális, rugalmas marad. Az eljárás 176 napot vesz igénybe. A vegyszerek könnyen beszerezhetők. A módszer technikailag sem igényel komoly berendezést. A Nipagin M, mint minden metilészter kellemes illatú, ami a preparátumon is érződik.

Mivel SCHMIDT Josifow preparálási eljárását hullőkön, kétélűeken még nem alkalmazták, javasolom a fent említett eredmények birtokában az eljárás alkalmazását hullőkön, kétélűeken, a Nipagin M kozmetikai tartósítószerrel kombinálva. Természetesen a preparálandó állat méretétől függően az egyes fixálási, konzerválási paraméterek megváltoztatásával.

A Thyris fenestrella ssp. seminigra ISSEKUTZ, 1953 előfordulása a Mátra-hegységben

BUSCHMANN Ferenc
Jászberény, Jász Múzeum

A Nyugat palaearktikus areájú *Thyris fenestrella* SCOP. faj Magyarországon gyűjtött példányain végzett részletes vizsgálatainak eredményeit 1953-ban tette közzé Dr. ISSEKUTZ László. Megállapította, hogy hazánkban két eltérő alakban fordul elő. Gyakoribb, és elterjedtebb, a világosabb színű, keskenyebb szárnyú nomenklaturai törzsalak /ezt a formát 1974-ben Jászberényben magam is több példányban gyűjtöttem: TTM. gyűjteményében/, míg a Bükk-hegységben gyűjthető, szélesebb, és lényegesen sötétebb szárnyú alakot önálló alfajnak minősítette: = ssp. *seminigra* ISSEKUTZ, 1953. Ez a megállapítása azonban csak a külső, bár lényeges morfológiai különbségeken alapul: - mint a szerző maga is megjegyzi: "Az ivarszeri vizsgálatok a két alak között semmiféle eltérést nem mutatnak."

ISSEKUTZ nyomán GOZMÁNY /1965/ is csak a Bükk-hegységet jelöli meg a ssp. *seminigra* előfordulási helyéül, holott VARGA Z. /1961/ megemlíti, hogy ezt az alakot a Tornai Karszton is gyűjtötte: - "Igen érdekes tény, hogy az *Aricia allous* HBN., és a *Mellicta britomartis* F. Bükk-hegységre jellemző rasszai mellett a *Th. fenestrella* SCOP. eddig bükki endemizmusának vélt alfaja is előfordul Jósza-fő környékén." Tehát már ekkor kitűnt, hogy ez az alfajnak tekintett alak elterjedése nem korlátozódik csupán a Bükk-hegységre.

A továbbiakban a *Th. fenestrella* SCOP. fajra vonatkozóan újabb utalást nem találunk a hazai szakirodalomban, ahol a Mátra-hegységi előfordulásáról sem volt tudomás /Jablonkay, 1972/. Ennek ellenére nem volt túlzottan meglepő számomra, hogy 1981.VI.21.-én nyolc *Th. fenestrella*-t fogtam a Mátraföld főlötti Somor-patak-völgyben, majd 23 -án és 25 -én a Vizes-Kesző környékén újabb 2-2 példányt /utóbbiakat KIRÁLY László társaságában/, mindannyiszor a *Sambucus ebulus* ertyős virágain.

Az elfogott példányoknak azonban szembeszökő volt a sötét színük. ISSEKUTZ /1953/ és GOZMÁNY /1965/ leírásaiból egyértelműen a *seminigra*val voltak azonosíthatók: szélesebb, zömökebbnek tűnő sötét szárny, kis üvegfolttokkal, fekete-fehér gyűrűs hátsólábak. A példányokat összehasonlítottam a Mátra Múzeumban őrzött ZÖLD L. és ANTAL I.-féle gyűjteményekben meglévő, bükki eredetű, *Th. fenestrella* alakokkal, s ez minden további kétséget kizárt, az általam gyűjtött példányok az ISSEKUTZ által *seminigra*nak elnevezett alakhoz tartoztak. Továbbá fény derült arra is, hogy a szóbanforgó fajnak valóban nem volt mátrai adata, - ezt a TTM-ban folytatott kutatásaim újólag megerősítették. Ezek után tíz példányt a Mátra Múzeum gyűjteményében helyeztem el.

Megállapítható tehát a *Th. fenestrella seminigra* ISSEKUTZ, 1953. alfajjal kapcsolatban:

1./ Habár alfaji voltát a hazánkban előforduló két alak között genitáliai különbségek nem támasztják alá, önállóságuk az állandósult morfológiai különbségek révén /melyek feltehetőleg a glaciális - periglaciális időkben bekövetkezett, minden valószínűség szerint egységes area szétszakadozása következtében alakultak ki/ nem vonható kétségbe, sőt, alátámasztja az a tény, hogy a különböző változatok elterjedése a jelenlegi ismereteink szerint máig sem fedik egymást, ugyanakkor köztes formák sem kerültek elő napjainkig.

2./ VARGA /1960/ a *Th. fenestrella seminigra* ISSEKUTZ-t több más, hasonló elterjedésű fajjal együtt, /*Mellicta britomartis confulgens*, *Aricia allous issekutzii*, *Pieris manni reskovitsii*,/ a harmadkor végi, kárpáti-balkáni montánfauna reliktumának tekinti. Megállapítása lényegét tekintve, nincs okunk azt

kétségbevonni, azonban semmiképpen nem tartható fenn az az álláspont, miszerint az említett alfaj Bükk-hegységi endemizmus, mert ennek ellentmondanak a Jósvalfő-környéki, és a mátrai előfordulási adatok, viszont a rendelkezésre álló anyag még nem elegendő ahhoz, hogy recens terjedésről beszélhessünk.

3./ A *Thyris fenestrella seminigra* ISSEKUTZ, 1953. mátrai előfordulása több, elsősorban faunogenetikai kérdést is felszínre vet, melyek kielégítő megválaszolásához szükséges volna a hernyó és tápnövényének /a törzsalak *Clematis vitalba*-n él,/ valamint az életmódjához szükséges ökológiai igényeinek teljes ismerete.

* ifj. KIRÁLY László 1968.I.29 -én született Mátrafüreden. Iskolai tanulmányait Gyöngyössolymoson és Mátrafüreden végezte. Érdeklődése a természet megismerése felé fordult. MOLNÁR Lászlóné tanárnő irányításával ornitológiai megfigyeléseket végzett. Hetedik osztályos korában kezdett ismerkedni a lepidopterológiával, s ettől kezdve igen szorgalmasan gyűjtött a Mát-ra-hegység déli lejtőin.

Tanulmányait Esztergomban, a Ferences gimnáziumban folytatta, ahol a Mát-ra-hegységben az általa gyűjtött nagylepkekről írt tanulmányával elnyerte a gimnáziumi pályázat első díját.

1984. szeptemberében segédmotorkerékpárjával baleset érte, és olyan súlyos sérüléseket szenvedett, melyek következtében november elsején elragadta Őt a halál. Mindössze 17 éves volt, ám korát meghazudtoló komolysággal, a természetet nem csupán szerető, hanem értő, s titkai iránt érdeklődő szemmel járta. Gyűjteményét rendkívüli precizitással gyarapította, mely nagyságához mérten igen értékes mátrai adatokat tartalmazott, ezért a gyöngyösi Mát-ra Múzeumba került. A tragikus körülmények következtében elhunyt fiatal lepidopterológus kollégánk emlékét szívünkben örökre megőrizzük!

IRODALOM

- GOZMÁNY, L. /1965/: Microlepidoptera I. - Molylepkek I. Fauna Hung. 16/2/: 210-211.
- ISSEKUTZ, L. /1953/: A *Thyris fenestrella* SCOP. alfajai. Fol. Ent. Hung. 6: 185-196.
- JABLONKAY, J. /1972/: A Mát-ra-hegység lepkefaunája. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 1: 9-62.
- VARGA, Z. /1960/: Vizsgálatok az *Aricia allous* HBN. kárpátmedencei és balkáni formáin. Fol. Ent. Hung. 13: 455.
- VARGA, Z. /1961/: Állatföldrajzi vizsgálatok az észak-borsodi Karszt nagylepkefaunáján. Fol. Ent. Hung. 14: 361.